

A párkapcsolati jellemzők, a felnőtt kötődés és a vallásosság mintázatai párkapcsolatokban

Doktori tézisek

Lakatos Adél Csilla

Semmelweis Egyetem
Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Martos Tamás, Ph.D., egyetemi docens

Hivatalos bírálók: Dr. Salavecz Gyöngyvér, Ph.D., egyetemi adjunktus
Dr. Tanyi Zsuzsanna, Ph.D., egyetemi adjunktus

Szigorlati bizottság elnöke: Dr. Kovács József, az MTA doktora,
egyetemi tanár

Szigorlati bizottság tagjai: Dr. Földházi Erzsébet, Ph.D.,
egyetemi adjunktus
Dr. Hoyer Mária, Ph.D.,
főiskolai docens

Budapest
2020

BEVEZETÉS

Egy párkapcsolat akkor nevezhető sikeresnek, ha tartós és stabil, eleget tesz a társadalmi elvárásoknak, továbbá a benne élők elégedettek vele, jó minőségűnek ítélik meg, és ez magatartásukban is tükröződik (Glenn 1990). A házasságok és az élettársi kapcsolatok stabilitása, továbbá a válások, szétköltözések gyakorisága szoros összefüggésben áll a párkapcsolatok minőségével (Pilinszki 2014, Shafer és mtsai 2014). A tartós párkapcsolatok működésének megértéséhez elengedhetetlen a minőség vizsgálata, nem csak azért, mert a minőség az egyik fontos meghatározója a stabilitásnak, hanem azért is, mert a stabilitás elemzése önmagában nem nyújt hiteles és teljes képet a felbomló kapcsolatokról, és még kevésbé a megmaradó, ezen belül a fel ugyan nem bomló, kiüresedett, a benne élők szükségleteit már ki nem elégítő, elértéktelenedett házastársi, élettársi kapcsolatokról (Gödri 2001).

A párkapcsolatok minősége a párok szubjektív megítélése magáról a kapcsolatról, annak egyes részeiről, a párok egymáshoz való viszonyulása (Gödri 2001, Horváth-Szabó 2007). Vitathatatlan tény, hogy a párkapcsolat minősége, elsősorban annak szubjektív vonatkozása az élet valamennyi területére kihat. Olyan lényeges konstruktumokkal hozható összefüggésbe, mint például az önértékelés, a szexuális elégedettség (Dyrenforth és mtsai 2010, Martos és mtsai 2014, Yoo és mtsai 2014), továbbá kapcsolatban áll az étellel való elégedettséggel (Carr és mtsai 2014, Luhmann és mtsai 2012), alapvető jelentőségű az életcélok elérésében, az önmegvalósításban, a küzdőképesség és az alkalmazkodóképesség növelésében, a külső-belső egyensúly megteremtésében és megőrzésében (Skrabski és Koop 2009).

Az elmúlt évtizedekben a szakemberek különböző megközelítésből próbálták meghatározni a párkapcsolati elégedettséget bejósoló, és az annak függvényében alakuló kapcsolati működést. Az értekezésben a párkapcsolati elégedettség előrejelzőinek bemutatásához a témában leggyakrabban idézett, Vulnerabilitás–stressz–adaptáció modellt használom (VSA, Karney és Bradbury 1995, Keizer 2014, Prolux és mtsai 2017). A párkapcsolati elégedettség különböző tényezőkkel való összefüggéseit Lavner és Bradbury (2019a) gondolatmenete alapján ismertetem. A VSA modell értelmében a kapcsolat minősége és stabilitása három, egymással összefüggésben álló tényezőtől függ: a pár tagjainak személyes tulajdonságai (vulnerabilitás, tartós sérülékenységek), a párkapcsolatban megélt életesemények (stresszesemények), és a kapcsolatban megtapasztalt nehézségek átélésekor alkalmazott kommunikáció és megküzdési stratégiák (adaptív folyamatok). Ezek a tényezők dinamikusan kapcsolódnak és hatnak egymásra (Lavner és Bradbury 2019a). A párkapcsolati elégedettséget tehát a partnerek interakcióinak minősége befolyásolja, amelyet alapvetően a párkapcsolatba hozott egyéni jellemzők és kapcsolati tapasztalatok, valamint a kapcsolatban megtapasztalt stresszre adott válasz együttesen

határoz meg. A stresszhelyzetekre adott konstruktív válasz növeli a kapcsolati elégedettséget, a stresszhelyzetekre adott szegényes adaptív válasz pedig rontja a kapcsolati elégedettség szintjét (Keizer 2014). Azok a párok, akik az adaptív folyamatokban veszélyeztetettek, nagyobb valószínűséggel lesznek sérülékenyek egy másik területen is (Bradbury és Lavner 2012, Lavner és Bradbury 2019b).

Munkámban a párkapcsolati működést és elégedettséget három elméleti megközelítés – a felnőtt kötődési stílus (Hazan és Shaver 1987, Bartholomew és Horowitz 1991), az Olson családdinamikai modell (Olson 1989) és a vallásos attitűdök (Wulff 1997) – keretében vizsgálom.

A felnőttkori kötődés és a párkapcsolati minőség kölcsönös összefüggéseit az elmúlt évtizedekben számos vizsgálat igazolta (Feeney 2016). A kötődéselmélet fogalomrendszerében párkapcsolati elégedettség akkor valószínű, amikor a partnerek biztonságot és támogatást jelentenek egymás számára, elérhetőek egymás számára, és olyan biztos menedéket nyújtanak egymásnak, ahonnan mindkét partner felfedezhet és fejlődhet (Collins és Feeney 2010). A biztos és bizonytalan kötődési stílusú személyek összehasonlításakor a biztonságosan kötődők esetében számos vizsgálatban magasabb párkapcsolati elégedettséget találtak, mint a bizonytalanul kötődőknél (Mikulincer és Shaver 2016a, Hadden és mtsai 2014, Li és Chan 2012, Siegel és mtsai 2018). Ez az összefüggés akkor is erős maradt, amikor az egyéni jellemzők esetleges hatását kontrollálták (pl. depresszió, önértékelés, személyiségvonások) (Pietromonaco és Beck 2015), ami megmutatkozott a saját, illetve a pár elégedettségi szintjében is, azaz a bizonytalan kötődésűek partnere is alacsonyabb elégedettségről számolt be, mint a biztos kötődésű személyek partnere (Butzer és Campbell 2008). Bizonytalan kötődésűek vizsgálataiban ugyanakkor különbség mutatkozott az elkerülő és a szorongó kötődésűek között. Az elkerülő kötődésűek esetében gyengébb kapcsolódási hajlam, a partner ritkább támogatása, és alacsonyabb párkapcsolati elégedettség volt jellemző, mint a szorongó kötődésűeknél, továbbá a szorongó kötődésűek esetében magasabb konfliktusra való hajlamot találtak (Candel és Turliuc 2019).

David H. Olson (1989) „Circumplex modell” elnevezésű családszerkezeti koncepciója a családban és párkapcsolatban lezajló dinamikai jelenségeket teszi mérhetővé, ábrázolhatóvá és kutathatóvá. A modell legfontosabb fogalmai: polaritás, egyensúly, dinamika, dimenziók. Olson két fontos polaritást, egymásnak feszülő, egymással ellentétes törekvést fogalmaz meg: egyik a kötődés és oldódás, másik az állandóság (stabilitás) és a változás (rugalmasság). A család és párkapcsolat működésében e feszültségek közötti egyensúly biztosítja az egészséges működést (Olson 2000, South 2007).

Olson (2011) vizsgálati eredményei alapján a kiegyensúlyozott kötődésű (kohéziójú) és rugalmasságú (flexibilis) párok és családok általánosságban jobban működnek a család különböző életciklusaiban, mint azok, amelyek szélsőséges értékeket mutatnak. A kiegyensúlyozott párok és családok szélesebb viselkedési repertoárral rendelkeznek, és a szélsőséges családokhoz képest készségesebbek a változtatásra. Ha a család normatív elvárásai akár a kohézió, akár a flexibilitás dimenziójában szélsőséges viselkedési mintákat támogatnak, a család jó működése addig szavatolt, amíg mindenki elfogadja ezeket az elvárásokat. A kiegyensúlyozott párok és családok jobb kommunikációs stílussal bírnak, mint a szélsőséges családok és párok. A pozitív kommunikációs képességek a kiegyensúlyozott párokat és családokat képesebbé teszik a kohézió és a flexibilitás mértékének megváltoztatására, mint az egyensúlyvesztett párokat és családokat. A szituatív stressz és a pár/család életciklusának megfelelő szükséges változások kezelésére a kiegyensúlyozott családok képesek a kohézió és a flexibilitás megváltoztatására, míg az egyensúlyvesztett családok ellenállnak a változásnak (Olson 2008).

Az utóbbi években számos vallás- és családlélektani vizsgálat igazolta, hogy a vallásosság jelentős hatással van a szoros kapcsolatok működésére és általában pozitív összefüggést mutat a párkapcsolatok és családi élet minőségével (Pargament és Mahoney 2005). A vallásosság és párkapcsolat összefüggéseit vizsgáló kutatások általában arra a következtetésre jutnak, hogy a vallásos, erős hittel rendelkező párok körében átlagosan valamivel nagyobb az egymás iránti elköteleződés, a házasság stabilitása és a házassággal való elégedettség is, mint a nem vallásosoknál, s ezzel összefüggésben a házasság is jobban működik (Mahoney 2010). A vallási elköteleződés tehát pozitívan hat a párkapcsolat minőségére (Wolfinger és Wilcox 2008), például közvetlenül úgy, hogy olyan értékeket, hitet és viselkedést erősít, amelyek segítik a házasságot (pl. az empátia, az altruizmus megélése, továbbá az agresszió hiánya által) (Saroglou és mtsai 2005).

A vallásosság megragadására David M. Wulff (1997) valláspszichológiai megközelítését használtam, amelyben az egyén valláshoz való viszonyulása írható le. A modellben a vallásossághoz való viszony sokféle formája alapvetően két fő, egymástól konceptuálisan független dimenzióra vezethető vissza: a transzcendens bevonása vagy kizárása, és a szimbolikus vagy konkrét értelmezésmód. Az első dimenzió a transzcendens valóság létével kapcsolatos állásfoglalásra, a másik dimenzió a vallási jelenségek, kijelentések értelmezési módjára vonatkozik.

Értekezésemben a fenti tudományos eredményeket figyelembe véve, a VSA koncepcióba ágyazottan vizsgálom a felnőtt kötődés, a párkapcsolati működés és a vallásosság párkapcsolati

mintázatait. A vizsgálati mintában fellelhető mintázatok azonosításában és a köztük lévő kölcsönhatások leírásában három, kétdimenziós modell nyújt biztos elméleti keretet.

CÉLKITŰZÉS

A vizsgálat fókuszában az az elsődleges kutatási kérdés áll, hogy milyen jellemzőkkel írhatóak le a jól működő, és ezek alapján várhatóan stabil párkapcsolatok? Mivel a kérdés megválaszolásához alkalmazott kapcsolatfókuszú (kapcsolati mintázatokat felfedező) megközelítés inkább feltáró jellegű vizsgálatokra alkalmas, és kevésbé használható hipotézistesztelésre (Bergman és El-Khoury 2003; Martos et al., 2019), a következő, párkapcsolati mintázatokkal összefüggő kérdések segítik a kutatás eredményeinek értelmezését, az egyes tényezők között húzódó kapcsolatok mélyebb megértését.

1. A vizsgálatban megjelenő párok milyen kapcsolati mintázatokba rendeződnek, milyen párkapcsolati típusokat alkotnak a kötődési stílus (szorongás, elkerülés), az Olson-modell családi jellemzői (kohézió, flexibilitás, kommunikáció és családdal való elégedettség), és a Kritika utáni vallásosság dimenziói (a transzcendens bevonása és a szimbolikus értelmezés) alapján?

2. A kapcsolati mintázatok, profilok azonosítása után arra vagyok kíváncsi, hogy ezek a komplex mintázatok milyen összefüggésben lehetnek a párkapcsolati elégedettséggel, a szexuális elégedettséggel, valamint a szubjektív egészségi állapottal?

3. A vizsgált mintában milyen jellemzőkkel írhatóak le a terápiába jelentkező párok? Melyek azok az egyéni és kapcsolati szintű sérülékenységek, amelyek ebben az almintában megjelennek, és azok az egyéni és kapcsolati erősségek, amelyek irányt szabhatnak a terápiás munkának? A vizsgált változók vonatkozásában van-e különbség a terápiába nem járó és a terápiába járó párok között, és ha igen, ez hogyan jelenik meg a kapcsolati elégedettségükben?

4. Befolyásolja-e a kapcsolati elégedettséget, és ha igen, milyen módon a partnerek jellemzőinek hasonlósága vagy különbözősége? A párkapcsolaton belüli szimmetria, aszimmetria összefüggésbe hozható-e a kapcsolati elégedettséggel, továbbá milyen aszimmetria mellett tud együtt maradni egy pár?

5. A vizsgált változók vonatkozásában van-e különbség a házasságban élő és a házasság nélkül, élettársi kapcsolatban élő párok között?

6. A párkapcsolat időtartama, gyermek jelenléte a családban és az esetleges korábbi válás milyen összefüggést mutat az egyes profilokkal és a kapcsolati elégedettséggel?

7. A felnőtt kötődés, az Olson-i családdinamika és a vallásos attitűdök szempontjából kirajzolódó mintázatok milyen együttállást mutatnak, közöttük milyen kölcsönhatás rajzolódik ki, és mindez hogyan van összefüggésben az elégedettséggel?

MÓDSZEREK

A keresztmetszeti kérdőíves vizsgálat mintájában összesen 350, legalább 1 éve házas vagy együtt élő pár szerepelt, mint egység. A vizsgálati minta egyik csoportja egy Budapesten és környékén lakó párok (n = 270 pár). A másik csoportban olyan, Budapesten és vidéken lakó párok szerepeltek, akik a válaszadás idején párterápiába jártak (n = 80 pár).

Az adatfelvétel során a szociodemográfiai adatok mellett lekérdeztem az együttélés státuszát, a kapcsolat időtartamát, a gyermekek számát, az anyagi helyzettel való szubjektív elégedettség mértékét, és egy kérdés mérte a válaszadó saját egészségi állapotára vonatkozó értékelését. A párkapcsolati elégedettséget a Kapcsolati Elégedettség Skálával RAS-H (Relationship Assessment Scale; RAS; Hendrick 1988, Martos és mtsai 2014), a felnőttkori kötődést a Kapcsolati Stílus kérdőívvel (Relationship Scale Questionnaire, RSQ, Bartholomew és Horowitz 1991, Griffin és Bartholomew 1994, Csóka és mtsai 2007, Sándor és mtsai 2018), az Olson-féle Circumplex családdinamikát az Olson-féle Családi Teszt negyedik verziójával (FACES IV, Olson és mtsai 2006; OCST-4, Mirnics és mtsai 2010), a hit és a vallásos tartalmak személyes megközelítéseinek megragadására a Kritika utáni vallásosság skálát (PCBS) (Hutsebaut 1996; Post Critical Belief Scale, PCBS, Martos és mtsai 2009), továbbá vallási önbesorolás skálát (Tomka 1998) használtam.

A kérdőívek egyes skáláiból létrehozott kiindulási változókkal klaszterelemzést végeztem. Az elemzést az RSQ változóira, az Olson-féle modell változóira és a Kritika utáni vallásosság változóira is elvégeztem külön-külön, így az adatelemzés során összesen három klaszterelemzés ment végbe. Végül a kutatás fő témaköreit többszörös korrespondencia-elemzés segítségével vettem össze, ennek során azt vizsgálva, hogy a felnőtt kötődés, az Olson-féle családmodell, illetve a Kritika utáni vallásosság területén megfigyelt csoporttagságok hogyan viszonyulnak egymáshoz (a párokon, mint egységen belül értendően), illetve ezek hogyan függenek össze a férfi és női oldalon tapasztalt kapcsolati elégedettséggel. Az adatok feldolgozása és elemzése az IBM SPSS Statistics 20.0 programban történt. A párok családdinamikájában, felnőtt kötődésében és vallásosságuk módjában megjelenő jellegzetes mintázatok feltárásához a ROPstat statisztikai szoftvert használtam.

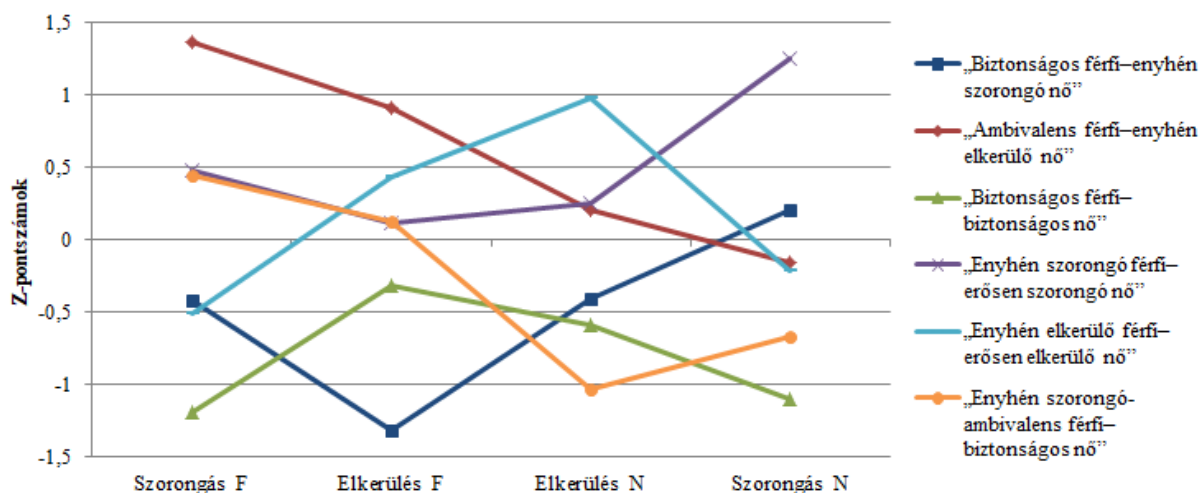
EREDMÉNYEK

A mintájában szereplő 350 pár férfi résztvevőinek átlagéletkora 39,56 év volt (szórás: 10,28 év; terjedeleme: 18–68 év), míg a nőké 37,23 (szórás: 9,51 év; terjedeleme: 19–63 év). Családi állapotukat tekintve a résztvevő párok 59,1%-a házas, 39,5%-uk pedig élettársi kapcsolatban élt (a párok 1,4%-ánál hiányzott ez az adat). A párok kapcsolatának addigi hossza átlagosan 13,13 év volt (szórás: 9,41 év; terjedeleme: 1–42 év). A párok férfi tagjai között 66,9%-nak volt gyermeke, a nők esetében ez 65,6% volt (a gyermek megléte nem feltétlen jelöl közös gyereket). A párok férfi tagjai közül a jelenlegi kapcsolatot megelőzően 5%-nak volt válása, míg a nők közül 4%-nak.

A kapcsolatorientált elemzésben a pár, mint egység képezte a klaszterelemzés tárgyát. Ennek révén a pár tagjainak egymáshoz tartozó jellemzői együttesen, egy rendszerként váltak vizsgálhatóvá hozzájárulva a kapcsolatok működésének árnyaltabb képéhez. A felnőtt kötődés, az Olson-féle változók és a vallásos attitűdök összefüggéseinek kapcsolatorientált elemzésére tudomásom szerint ezidáig még nem került sor. A kutatás további sajátossága, hogy együtt tudtam elemezni a kérdőív kitöltésekor terápiába járó, illetve terápiás segítséget nem kérő párokat, és ezáltal lehetőség nyílt rátekinteni a párkapcsolati működésmódok nagyobb változatosságára.

A vizsgált mintában tizenhat párkapcsolati profil azonosítására került sor. A felnőtt kötődés és a vallásos attitűd dimenziói mentén hat, illetve öt profil rajzolódott ki, mely profilok a partnerek egyéni, a jelen párkapcsolatban megmutatkozó jellemzőit mutatják meg. A családi működést leíró öt klaszter a párkapcsolati szinten megmutatkozó dinamikát ragadja meg és mutatja be.

A felnőtt kötődés alapján létrejött csoportokat egyszempontos varianciaanalízis (One-Way ANOVA) segítségével hasonlítottam össze annak ellenőrzésére, hogy azok statisztikailag valóban jelentősen különböznek-e egymástól az elkülönítés alapjául szolgáló változók (a Szorongás és az Elkerülés értékek férfi, illetve női oldalon) szempontjából. A próba az összes változó esetében a klaszterek szignifikáns különbségét mutatta. A különböző klasztertagságú férfiak különböztek egymástól a szorongás szintjében ($F(5) = 96,528; p < 0,001$), és az elkerülés mértékében is ($F(5) = 51,616; p < 0,001$). A nők esetében szintén megjelent a klaszterek közti különbség mind a szorongás ($F(5) = 102,575; p < 0,001$), mind az elkerülés területén ($F(5) = 55,188; p < 0,001$). Az egyes klaszterek profiljait az 1. ábrán jelenítettem meg z-pontszámok segítségével.

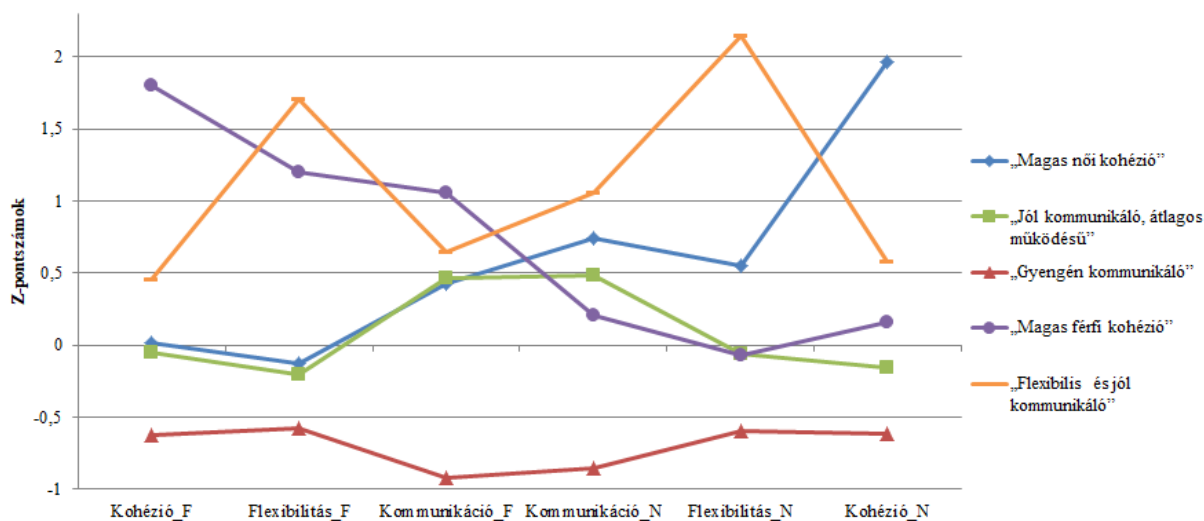

1. ábra. Az egyes klaszterek átlagpontszámái a Szorongás és az Elkerülés alszálakon, z-pontszámokban kifejezve

A párkapcsolati elégedettség összehasonlításakor a variancia-analízis eredménye azt mutatta, hogy a klaszterek átlagai statisztikailag jelentős mértékben eltérnek a párkapcsolati elégedettség tekintetében mind a férfi partnerek ($F(4) = 6,139; p < 0,001, \eta^2 = 0,086$), mind a női partnerek esetében ($F(4) = 5,970; p < 0,001, \eta^2 = 0,083$). A szexuális elégedettség tekintetében megjelenő klaszterközi különbségeket Kruskal–Wallis-próbával vizsgáltam. A próba eltérést mutatott a klaszterek között a párok férfi tagjainál ($H(5) = 12,748, p = 0,026, \eta^2_H = 0,023$), a nőknél viszont nem jelent meg szignifikáns különbség ($H(5) = 10,466, p = 0,063$). Annak vizsgálatára, hogy a klaszterek között van-e különbség abban, ahogyan a párok a saját egészségi állapotukat megítélik, szintén Kruskal–Wallis-próbát végeztem el. A próba nem mutatott eltérést a klaszterek között a párok férfi tagjainál ($H(5) = 6,052, p = 0,372$), a nők esetében azonban szignifikáns volt a klaszterek közti eltérés ($H(5) = 14,570, p = 0,012$).

A családi működés szempontjából kialakított csoportokat egyszempontos varianciaanalízis (One-Way ANOVA) segítségével hasonlítottam össze annak megállapítására, hogy azok statisztikailag valóban jelentősen különböznek-e egymástól az elkülönítés alapjául szolgáló változók (Kohéziós index, Flexibilitás index, Családi kommunikáció) tekintetében. A próba az összes vizsgált változónál a klaszterek átlagpontszámainak szignifikáns eltérését mutatta. A klaszterek közötti különbség megjelent a párok férfi tagjai által tapasztalt kohézióban ($F(4) = 90,926; p < 0,001$), flexibilitásban ($F(4) = 100,788; p < 0,001$) és kommunikációban ($F(4) = 102,303; p < 0,001$). A női partnerek esetében ugyanígy megjelent a csoportok közötti szignifikáns eltérés a kohézió ($F(4) = 110,642; p < 0,001$), a flexibilitás ($F(4) = 103,300; p < 0,001$)

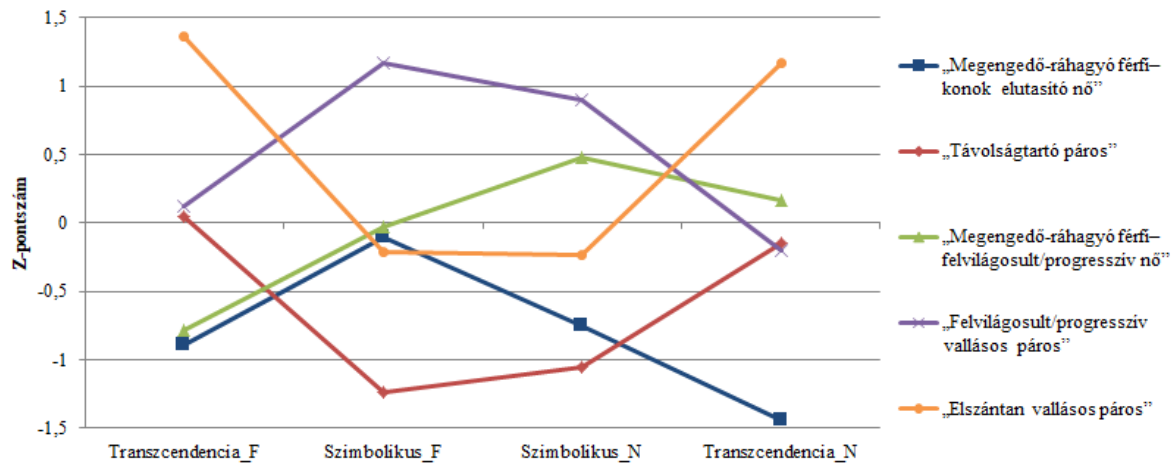
és a kommunikáció területén ($F(4) = 75,320$; $p < 0,001$). Az egyes klaszterek profiljait a 2. ábrán jelenítettem meg z-pontszámok segítségével.

2. ábra. Az egyes klaszterek átlagpontszámái a Kohézió, a Flexibilitás és a Családi kommunikáció skálákon, z-pontszámokban kifejezve

A párkapcsolati elégedettség szerinti összehasonlítására végzett variancia-analízis eredménye azt mutatta, hogy a klaszterek átlagai statisztikailag jelentős mértékben eltérnek a párkapcsolati elégedettség tekintetében mind a férfi partnerek ($F(4) = 11,072$; $p < 0,001$, $\eta^2 = 0,139$), mind a női partnerek esetében ($F(4) = 9,481$; $p < 0,001$, $\eta^2 = 0,121$). A szexuális elégedettségben megjelenő klaszterközi különbségek vizsgálatakor a csoportok közti eltérés mindkét nem esetében szignifikáns volt (férfi oldalon: $H(4) = 26,187$, $p < 0,001$, $\eta^2_H = 0,023$; női oldalon: $H(4) = 25,293$, $p < 0,001$, $\eta^2_H = 0,077$). A szubjektív egészségi állapot szempontjából történt összehasonlításakor a klaszterek nem mutattak szignifikáns különbséget egyik nemnél sem (férfi oldalon: $H(4) = 1,565$, $p = 0,815$; női oldalon: $H(4) = 5,079$, $p = 0,279$).

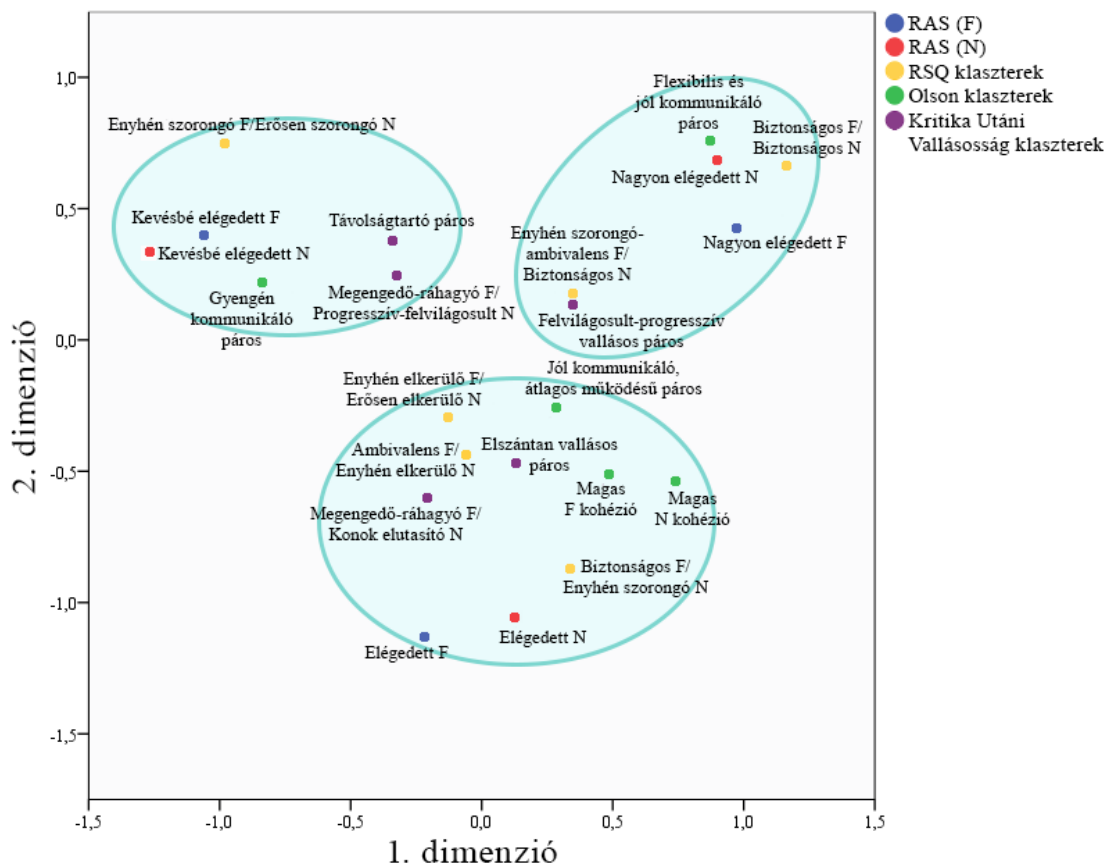
A vallásos attitűd szerint kialakított csoportokat az elkülönítés alapjául szolgáló változók szempontjából (Transzcendencia bevonása és Szimbolikus értelmezés férfi, illetve női oldalon) hasonlítottam össze. A próba mindegyik változó esetében a klaszterek átlagpontszámának szignifikáns eltérését mutatta. A klaszterek közötti különbség megjelent a párok férfi tagjainak transzcendencia értékében ($F(4) = 80,252$; $p < 0,001$), valamint az értelmezésük módjában ($F(4) = 64,000$; $p < 0,001$). A nők esetében ugyanúgy megjelent a csoportok közötti eltérés a transzcendencia bevonása ($F(4) = 92,199$; $p < 0,001$) és a szimbolikus értelmezés ($F(4) = 62,443$; $p < 0,001$) területén is. Az egyes klaszterek profiljait a 3. ábrán jelenítettem meg z-pontszámok segítségével.

3. ábra. Az egyes klaszterek átlagpontszámai a Transzcendencia bevonása és a Szimbolikus értelmezés skálákon, z-pontszámokban kifejezve

A variancia-analízis eredménye azt mutatta, hogy a klaszterek átlagai statisztikai értelemben nem térnek el egymástól a párkapcsolati elégedettség tekintetében, sem a férfi ($F(4) = 1,178; p = 0,322$), sem a női partnerek esetében ($F(4) = 0,978; p = 0,421$). A Kruskal–Wallis-próba eredménye szerint a Kritika utáni vallásosság alapján létrejött klaszterek nem különböznek egymástól a szexuális elégedettség tekintetében, sem férfi ($H(4) = 6,700, p = 0,153$), sem női oldalon ($H(4) = 8,476, p = 0,076$). A saját egészségi állapot megítélésének klaszterközi különbségének vizsgálatakor nem mutatkozott eltérést a klaszterek között a párok férfi tagjainál ($H(4) = 5,754, p = 0,218$), a nők esetében azonban szignifikáns volt a klaszterek közötti különbség ($H(4) = 10,588, p = 0,032, \eta^2_H = 0,033$).

A többszörös korrespondencia-elemzést kétdimenziós térben végeztem el: az első dimenzió a változók tekintetében jó belső megbízhatósággal rendelkezett (Cronbach- α : 0,72), a második dimenzió alacsonyabb konzisztenciát mutatott (Cronbach- α : 0,46), azonban a modell értelmezhetőségéhez nagyban hozzá tett. Az egyes változók kategóriáinak kétdimenziós elhelyezkedését, jellegzetes együttállásait a 4. ábra mutatja be

4. ábra. A vizsgált változók többszörös korrespondencia-térképe. Az ábrán az egymástól vizuálisan elkülönülő jellegzetes kategória-csoportosulások jelennek meg.

Annak vizsgálatára, hogy a három klaszterelemzés mintázatai, illetve a kapcsolati elégedettségek mennyire állnak szoros kapcsolatban egymással többváltozós keresztábra-elemzést végeztem. Összességében megállapítható, hogy míg a próba alapján a kapcsolati elégedettség összefüggést mutat a kötődés és a családi működés mintázataival (szignifikáns χ^2 -próba és a mezők mérsékelt kapcsolódását mutató hatásméret), a vallásosság értelmezésének mintázataival nem mutat hasonlóan szignifikáns kapcsolatot.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az értekezés alapját képező kutatás célja a tartós párkapcsolatok kötődési, kapcsolati működési és vallásos attitűdbéli jellemzőinek feltárása, majd e jellemzők és a párok párkapcsolati, illetve szexuális elégedettsége, valamint a szubjektív egészségmegélés közötti összefüggések megértése és bemutatása volt. Az elemzés során bemutatásra kerültek a kötődés, az Olson-i családmodell és a Kritika utáni vallásosság szempontjából létrejött párkapcsolati klaszterek,

amelyeket párkapcsolati és szexuális elégedettség szempontjából is áttekintettem, kiemelve azokat a klaszterjellemzőket, amelyek valamilyen kapcsolatot mutattak az elégedettséggel és az egészségi állapot szubjektív megítélésével. A mintavétel továbbá lehetőséget kínált a klaszterjellemzők olyan szempontból történő megkülönböztetésére is, hogy az adatok lekérdezésekor a pár éppen párterápiás ellátást vett igénybe, vagy nem járt párterápiába.

A vizsgálatban alkalmazott kapcsolatfókuszú megközelítésben a vizsgált minta vonatkozásában az alábbi következtetések fogalmazhatóak meg:

1. A párkapcsolaton belül a partnerek összetartozó jellemzőinek együttes vizsgálata lehetővé tette a párkapcsolati mintázatok megragadását, leírását. Ez a módszertani eljárás azt, a családterápiában régóta elfogadott és széles körben alkalmazott elvet segíti érvényre juttatni, hogy a pár a családi rendszer egyik, és egyben legfontosabb alrendszerének tekintendő. Ennek az alrendszernek a működésétől függ minden más, elsősorban a családi rendszeren belüli kapcsolat, de a családon kívül kapcsolatok megfelelő működése is.

A vizsgált mintában összesen tizenhat párkapcsolati profil azonosítására került sor. A felnőtt kötődés és a vallásos attitűd dimenziói mentén hat, illetve öt profil rajzolódott ki, mely profi-
lok a partnerek egyéni, a jelen párkapcsolatban megmutatkozó jellemzőit mutatják meg. A családi működést leíró öt klaszter a párkapcsolati szinten megmutatkozó dinamikát ragadja meg és mutatja be. A vizsgált klaszterek az eredmények alapján statisztikai értelemben is különböztek egymástól.

2. A klaszterjellemzők kapcsolati elégedettséggel, szexuális elégedettséggel és az egészségi állapot szubjektív megítélésével mutatott összefüggéseinek vizsgálatakor az volt látható, hogy a vizsgálatban szereplő párok esetében azok a partnerek a leginkább elégedettek a párkapcsolatukkal, akiknek kapcsolatában mindkét partner vagy a pár legalább egyik tagja biztonságos kötődési mintázatú. Közöttük is a legnagyobb elégedettséget a „biztos férfi–biztos nő” profil partnerei mutatják. A biztos kötődési stílus tehát általában magasabb kapcsolati elégedettséggel jár együtt. Kötődési stílus szempontjából a partnerek legnagyobb elégedetlenségét mindkét partner esetében a saját és a társ emelkedett szorongása okozta. Ugyanakkor a nőknél magas elégedetlenséggel járt együtt az elkerülő kötődés akár saját, akár a partner elkerülő kötődési stílusáról volt szó.

Családi működés szempontjából az igazolódott, hogy a vizsgált mintában a kiegyensúlyozott párkapcsolatban élő partnerek a legelégedettebbek. Az eredmények alapján kijelenthető, hogy a kiegyensúlyozottság leginkább a kommunikáció minőségétől függ, ugyanis a kiegyensúlyozatlan működés határán lévő párok is magas kapcsolati elégedettségről számoltak be, amennyiben a párkapcsolati kommunikáció számukra kielégítő volt.

A vallásos attitűd párkapcsolati elégedettséggel mutatott kapcsolatát vizsgálva csak tendenciaszerű összefüggéseket találtam, ezért azokból csak óvatos következtetések vonhatók le. Férfiak esetében a legnagyobb kapcsolati elégedettséget a „felvilágosult/progresszív vallásos páros” profilban találtam, nők esetében tendencia szintjén sem találtam ilyen összefüggést. Szintén férfi oldalon mutatkozott erős tendenciaszintű kapcsolat a „távolságtartó páros” és a kapcsolati elégedetlenség között. Megállapítható, hogy a partnerek szexuális elégedettsége szorosan kapcsolódik a párkapcsolati elégedettség mértékéhez. A legtöbb profil esetében ugyanis ezen a területen a párkapcsolati elégedettség szempontjából talált, az előzőekben már bemutatott összefüggések rajzolódtak ki.

Az egészségi állapot szubjektív megítélése kapcsán megállapítható, hogy a vizsgált párkapcsolatokban a férfiak egészségi állapotát negatívan befolyásolja a saját szorongásuk, a nők egészségi állapotára pedig saját és férfitPartnerük szorongása hat negatívan. A kapcsolati működés és a szubjektív egészségi állapot között nem mutatkozott értékelhető összefüggés. A vallásos attitűd és a szubjektív egészségi állapot kapcsolata legmarkánsabban női oldalon jelent meg, ahol a női partner külső kritikus vallásossága és az egészségi állapot szubjektív értékelése között negatív összefüggést láhattunk.

3. A terápiába járás szemszögéből végzett elemzések különbségeket tártak fel a terápiába nem járó és a párterápiában részt vevő párok kapcsolati jellemzőiben. A vizsgált mintában az látható, hogy a bizonytalan kötődés akár szorongásban, akár elkerülésben mutatkozik meg, olyan kapcsolati működést eredményez, ami a professzionális segítség bevonásának igényével jár. Ezt az összefüggést igazolja az az eredmény is, amely szerint a biztos kötődésű párok fordulnak elő legkisebb arányban párterápiában, legalábbis a vizsgált mintában. A terápiába járók almintájában továbbá a legnagyobb arányban a gyengén kommunikáló párokat találjuk. Ez az eredmény kapcsolatban lehet a fentebb már leírt összefüggéssel, miszerint a kommunikáció minőségének elégtelen volta kapcsolati kiegyensúlyozatlansággal és kapcsolati elégedetlenséggel jár együtt. Végül, a terápiába járó párok esetében a partnerek egyikére, esetleg mindkettőjükre vallásos progresszivitás attitűd vagy ortodox vallásos attitűd volt jellemző, bár ezek az összefüggések csak tendenciák szintjén jelentek meg, a pontosabb megértést további, célzott vizsgálatok segíthetik.

4. A mintában szereplő párkapcsolati profilok szimmetriája–aszimmetriája kapcsolati elégedettséggel mutatott összefüggésének elemzésekor az derült ki, hogy a felnőtt kötődési stílusban és a vallásos attitűd tekintetében mutatkozó párkapcsolati szimmetria a nőknél nagyobb elégedettséggel járt együtt, mint az aszimmetrikus kapcsolatokban.

5. A vizsgált mintában a felnőtt kötődési stílus alapján létrejött profilok nem mutattak összefüggést a kapcsolati státusszal, azaz egyik kapcsolati mintázatban sem jelentek meg hangsúlyosabban a házas vagy a házasság nélkül együtt élő párok. Az Olson-változók alapján létrejött klaszterek között különbség jelent meg a kapcsolati státusz területén. A különbséget leginkább a „gyengén kommunikáló”, illetve a „flexibilis és jól kommunikáló” klaszter várttól való eltérései okozták. Míg a „gyengén kommunikáló” klaszterben jóval kevesebb házaspár jelent meg, a „flexibilis és jól kommunikáló” csoportban a házasok aránya magasabb volt. A vallásos attitűd és a párkapcsolati státusz kapcsolatát vizsgálva azt találtam, hogy az „elszántan vallásos páros” profilban sokkal nagyobb arányban vannak jelen házasok, mint házasság nélkül együtt élő párok. A „felvilágosult/progresszív vallásos páros” klaszterben a vártnál kevesebb házaspár és több együtt élő pár volt jelen.

6. A kapcsolati mintázatok és a kapcsolati időtartam, a gyermekszám, az előzményben szereplő válás, az iskolázottság, valamint a partnerek kora között a következő összefüggéseket találtam. A pár tagjainak életkora és az iskolai végzettség nem mutatott összefüggést a párok jellemzőivel a vizsgált területek egyikén sem. A párkapcsolat időtartama a párok kötődési mintázatával nem állt összefüggésben, de a családi működéssel és a vallásos attitűddel igen. A leghosszabb párkapcsolatok a „flexibilis és jól kommunikáló” párok és az „elszántan vallásos páros” profilban voltak. A legrövidebb ideje tartó párkapcsolatokat a „gyengén kommunikáló” pár, illetve a „távolságtartó páros” és a „megengedő-ráhagyó férfi–felvilágosult/progresszív nő” profilban találtam. A gyermekszám a családi működéssel mutatott összefüggést oly módon, hogy a „flexibilis és jól kommunikáló” párok nevelnek több gyermeket, a legkevesebb gyermek a „gyengén kommunikáló” pároknál volt. A kötődési mintázat és a vallásos attitűd mintázata nem mutatott kapcsolatot a gyermekszámmal. Az előzményben szereplő válás a kötődési mintázattal mutatott összefüggést: férfiaknál az „ambivalens férfi–enyhén elkerülő nő” klaszterben volt a legtöbb válás az előzményben, nőknél nem találtam ilyen kapcsolatot. A családi működés és a vallásos attitűd egyik nem esetében sem mutatott kapcsolatot az esetleges válási előzménnyel.

7. A vizsgált jellemzők együttállását figyelembe véve nagy valószínűséggel kijelenthető, hogy a mintában szereplő párok között azok a párok a leginkább elégedettek párkapcsolatukkal, akiknél mind a férfi, mind a női partner biztonságosan kötődik; ahol a mérsékelt szorongó kötődésű férfi partnere biztonságosan kötődő nő; a pár flexibilis működésű és jól kommunikál; mindkét partnernél a transzcendens bevonása és a szimbolikus értelmezési mód van jelen. A leginkább elégedett profilú párok további jellemzője, hogy működési szempontból homogének, azaz a partnerek jellemzői hasonlóak, vagy egymáshoz nagyon közel állók. A

nem teljesen homogén profilban is csak mérsékelt különbség látható a partnerek kötődési stílusában. Az a tény, hogy a vizsgált mintában e profilok párjai fordulnak elő legkisebb arányban terápiában, szintén kapcsolati elégedettségüket és sikerességüket igazolja.

A többszörös korrespondencia-elemzés eredménye alapján a mintában szereplő párok között azok a legkevésbé elégedettek, akiknek minkét partnere, különösen a nő szorongó kötődési stílusú; akik gyengén kommunikálnak; akik a maguk módján vallásosak, azaz a transzcendencia bevonása szó szerinti értelmezéssel jár együtt; illetve azok, akiknek kapcsolatában a férfi oldalon mind a transzcendencia bevonása, mind a szimbolikus értelmezés elutasított, női oldalon pedig mindkettő elfogadott. Ezekben a profilokban hiányzik a biztonságos kötődés, a jó kommunikáció, a transzcendencia bevonása és a szimbolikus értelmezése, mely jellemzők a jó kapcsolati működést támogatják, és az elégedettséget biztosítják. A vizsgálati mintában e profilok párjai fordulnak elő legnagyobb arányban párterápiában.

Bár az értekezésben bemutatott vizsgálati eredmények a magyarországi párkapcsolatok vonatkozásában nem reprezentatívak, az azok alapján tett megállapítások a párterápiás gyakorlatban jól hasznosulhatnak. Fontos következtetés, hogy egy párkapcsolatban sokféleképpen lehet elégedettnek lenni, akár úgy is, hogy a pár tagjai eltérő kötődési stílusúak, eltérő működésűek a kohézió és a flexibilitás szempontjából, illetve különböznek a vallásos attitűd tekintetében. Azonban az nagy biztonsággal kijelenthető, hogy a párkapcsolati elégedettséget biztosító, egyensúlyfenntartó szerepet mindegyik működésmód esetében a biztos kötődési stílus és a kommunikáció tölti be. A kötődési stílus feltérképezésének, megértésének, továbbá a kommunikációs készségek fejlesztésének preventív célzattal már az elköteleződési szándék idején, illetve a kapcsolat első éveiben fontos szerepet kell kapnia csakúgy, mint a párterápiás, kapcsolaterősítési folyamatban. Ennek a folyamatnak a támogatása rendszerszemléletben dolgozó pszichológusok, lelkészek feladata. Szintén fontos eredménynek tartom a vallásos attitűd párkapcsolati szintű vizsgálatát, mely megközelítésre tudomásom szerint eddig nem volt példa. A vallásos attitűd-mintázatok párkapcsolatban betöltött szerepével kapcsolatos kérdések a vallásosság témáját kutató szakemberek számára inspirálóak, a párokkal dolgozó pszichológusok, lelkészek és lelkigondozók számára pedig figyelemfelhívóak lehetnek.

Összességében megállapítható, hogy a felnőtt kötődési elmélet, az Olson-modell és a Kriatika utáni vallásosság által rendelkezésre bocsátott információk preventív és klinikai területen jól alkalmazhatók, azokat a párterapeuta beemelheti gondolkodási rendszerébe, majd saját módszertanának megfelelően megtervezheti és kivitelezheti a terápiás folyamatot, ezzel is hozzájárulva a párkapcsolati elégedettség és stabilitás erősödéséhez.

SAJÁT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

Disszertációhoz kapcsolódó közlemények

- Lakatos Cs**, Martos J, Mányai A, Martos T. (2020) Párkapcsolati mintázatok és kapcsolati elégedettség együtt élő pároknál: az Olson-modell ellenőrzése. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 21(1): 56–85.
- Lakatos Cs**, Martos T. (2019) The Role of Religiosity in Intimate Relationships. *European Journal of Mental Health*, 14(2): 260–279.
- Lakatos Cs**, Pál T. (2018) Családi reziliencia. *Keresztény Magvető*, 124(3): 371–389.
- Lakatos Cs**. (2014) A házasságra való felkészítés elméleti és gyakorlati kérdései. *Keresztény Magvető* 120(2): 177–197.
- Lakatos Cs**. (2013) A korai kötődés és az Istennel való kapcsolat összefüggései. *Valláslélektan és lelkipásztori gyakorlat. Keresztény Magvető* 119(2): 218–235.
- Désfalvi J, **Lakatos Cs**, Csuka S, Filep O, Dank M, Martos T. (2020) Kötődési stílus, kapcsolati és szexuális elégedettség: emlőrákos és egészséges nők összehasonlító vizsgálata. *Orvosi Hetilap*, 168(13): 518–526.
- Pál T, **Lakatos Cs**. (2020) A megbocsátás hatása a párkapcsolati működésre, *Stud Univ Babeş Bolyai Theol Reform Transylv*, 65(1): 251–273.
- Martos T, Sallay V, Szabó T, **Lakatos Cs**, Tóth-Vajna R. (2014) A Kapcsolati Elégedettség Skála magyar változatának (RAS-H) pszichometriai jellemzői. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 15(3): 245–258.
- Martos T, **Lakatos Cs**, Sallay V. (megjelenés alatt) Kapcsolati Elégedettség Skála (Relationship Assessment Scale, RAS). In: Horváth Zs, Urbán R, Kökönyei Gy, Demetrovics Zs. (szerk.), *Kérdőíves módszerek a klinikai- és egészségpszichológia kutatásában és gyakorlatában*. Medicina, Budapest

A disszertáció témájától független közlemények

- Lakatos Cs**. (2008) Az Erdélyből Magyarországra áttelepültek lelki egészsége. *Keresztény Magvető*, 114(3): 409–432.
- Martos T, **Lakatos Cs**, Tóth-Vajna R. (2014) A Remény Skála magyar változatának (AHS-H) pszichometriai jellemzői. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 15(3): 187–202.